

PRÁVO NA SPRAVEDLIVÝ PROCES - ZBOŽNÉ PŘÁNÍ ANEBŮ REALITA?¹

JIRÍ ZEMAN

Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek se zabývá právem na spravedlivý proces zejména v rámci Občanského soudního řádu. Všímá si proměn tohoto základního procesního předpisu vyvolaných stále se zvyšujícím tlakem na ochranu základních práv a svobod na straně jedné a obranným reflexem soudnictví majícím ho ochránit před přehlcením na straně druhé.

Key words in original language

Právo na spravedlivý proces, Občanský soudní řád, ochrana základních práv a svobod.

Abstract

The paper discusses the right to fair trial, particularly in the context of the Civil Procedure Code. It pays attention to the transformations of this basic procedural regulation which was caused by the escalating pressure of the protection of the fundamental rights and freedoms on one hand, and by the defensive reflex of the judiciary which protects it from the overload on the other hand.

Key words

Right to fair trial, Civil Procedure Code, protection of fundamental rights and freedoms.

1. ÚVOD

K napsání tohoto příspěvku mě přiměl zákon č. 218/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů a další související zákony (dále jen „zákon číslo 218/2011 Sb.“ nebo „zákon“). Jde totiž o jeden z mnoha dokladů legislativní činnosti posledních let, které se snaží – podobně jako tomu bylo například u takzvaných velkých novel zákona č. 99/1963, Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „o.s.ř.“) provedených zákonem č. 30/2000 Sb. a zákonem č. 7/2009 Sb. – vyrovnat se se vzrůstajícím počtem případů řešených soudy na straně jedné a omezeným (resp. stále více se omezujícím) množstvím finančních prostředků vynakládaných na tuto službu státu (tj. na

---

¹ Tento příspěvek by nevznikl nebýt myšlenek Nikoly Čaply, právníka a sociologa, jež pro mě byly při psaní inspirací. Vyplynuly z našich diskuzí. Budiž mu vzdáno díky!

soudnictví) na straně druhé.² To vše přitom v situaci, kdy určité ne nevýznamné části elit tendují k nahlížení světa a člověka „skrz sklíčka dobra a spravedlnosti“.³ Nastává tak podle mého názoru jisté pnutí mezi těmito dvěma přístupy. Abychom pochopili, proč k tomu dochází, musíme alespoň na několik chvil opustit svět práva.

2. TEORIE DLOUHÝCH VLN TAK TROCHU JINAK ⁴

Nahlíženo z filozofického hlediska, vše co člověka obklopuje, je svým způsobem cyklické: střídání ročních období, zrození i smrt, hospodářská aktivita člověka ve svém základu odvislá od tzv.

---

² Za všechny naznačené změny vzpomeňme například ustanovení § 243c odst. 2 o.s.ř. právě ve znění zákona č. 30/2000 Sb., kde se zejména stanovilo, že usnesení Nejvyššího soudu, jímž bylo dovolání odmítnuto pro nepřipustnost nebo zjevnou bezdůvodnost, nemusí být odůvodněno. Podle důvodové zprávy k zákonu číslo 30/2000 Sb. (srov. k tomu sněmovní tisk číslo 257/0, 3. volební období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, 1998 – 2002, důvodová zpráva – obecná část) měla tato koncepce odlehčit Nejvyššímu soudu a tím (v souladu s tehdy krystalizujícími kritérii budoucího vstupu České republiky do Evropské unie) zamezit průtahům, jakož i umožnit Nejvyššímu soudu zaměřit se na řešení zásadních otázek a sjednocování judikatury (nadto ona příčina, proč došlo k odmítnutí, byla podle důvodové zprávy zcela zjevná). Tato koncepce (tedy možnost Nejvyššího soudu neodůvodňovat jeho rozhodnutí) však byla nálezem Ústavního soudu publikovaným pod číslem 153/2004 Sb. shledána protiústavní. Ústavní soud usoudil, že zkrácení práv dovolatele na byt' jen stručné odůvodnění ve srovnání s obdobnými typy řízení (jako je například dovolání podle trestního řádu nebo řízení o kasační stížnosti) je nepřiměřené ke sledovanému cíli, tedy zkrácení dovolacího řízení a odlehčení Nejvyššímu soudu. Za minimálně diskuzní lze v tomto směru považovat rovněž novou úpravu fikce uznání nároků (§ 153a odst. 3 o.s.ř. ve spojení s § 114b odst. 5 o.s.ř. a § 114c odst. 6 o.s.ř.) či úpravu doručování provedenou právě zákonem číslo 7/2009 Sb. Srov. k tomu Petr Lavický, který až epigramickou formou poznamenává [Lavický, P. Zmeškání účastníka a fikce dispozičních procesních úkonů. Právní fórum, 2009, č. 10, s. 401 – 413, ISSN 1214-7966.], že „(...) každá fikce procesního úkonu může být ve značném napětí nejen s účelem civilního procesu, ale též v rozporu s právem na spravedlivý proces, tím spíše to platí o úkonech dispozičních.“

³ Byť je tento trend podle mého zvláště pro právníky notorií, neodpustím si v této souvislosti příkladmo odkázat na článek 6 Smlouvy o Evropské unii ve znění Lisabonské smlouvy. Blíže ostatně k tomuto vývoji například Šimáčková, K. – Koláčková, J. Právo na spravedlivý proces prostoru Evropských společenství. Právní fórum, 2005, č. 11, s. 421 – 430, ISSN 1214-7966.

⁴ Zejména úvodní část této subkapitoly je volnou parafrází článku Heczko, S. Historie a realita dlouhodobých cyklů. Britské listy [online]. Praha : Občanské sdružení Britské listy, vydáno 27.6.2011 [cit. 2011-11-17]. Dostupné z: <<http://www.blisty.cz/art/59208.html>>. ISSN 1213-1792. Některé informace a faktografická data v tomto článku obsažené jsem po úpravě převzal.

(zemědělské) prvovýroby, střídání dne a noci atp. Odtud již pak není daleko ke hledání vztahu mezi vývojem ekonomiky a růstem populace, tedy vlastně k formování takzvaných růstových malthuziánských cyklů.⁵ Cykly však byly inspirující již mnohem dříve – například antičtí filozofové odvozovali od cyklických pohybů hvězd příčiny pozemského dění.⁶ Věřili, že postupem doby se vše zhoršuje (věk zlatý je vystřídán věkem stříbrným, ten zase věkem bronzovým a ten konečně věkem železným), aby posléze nastal věk nového cyklu – nový zlatý věk. Určitý odklon od pojetí člověka jako součásti opakujících se period přinesl až judaismus, resp. křesťanství, kdy se začalo prosazovat i lineární pojetí vývoje (přinášejícího nové události), směřujícího spirálovitě do nebeských výšin. Zde lze ostatně hledat zárodky takzvaného nekonečného pokroku, jako jedné z vůdčích teorií nastupujícího osvícenství.⁷ Byla to přitom právě tato osvícenecká „stoupající spirála“, která dokázala cyklicitu i linearitu spojit vjedno a vytvořila tak prostor pro novověký koncept postupného pohybu dějin, jenž měl mít cyklicko-lineární charakter. Rovněž teorie chaosu⁸ chápala ekonomiku jako velký otevřený systém, jenž se projevuje opakujícím se chováním. Podle této teorie tenduje jak ekonomika tak společnost zároveň k uspořádanosti i chaotičnosti. Uspořádanost podle této teorie (podle těchto teorií) udržuje pravidelný rytmus systému, nahodilost (chaotičnost) vede k

---

⁵ Srov. k tomu Heczko, S. Historie a realita dlouhodobých cyklů. Britské listy [online]. Praha : Občanské sdružení Britské listy, vydáno 27. 6. 2011 [cit. 2011-11-17]. Dostupné z: <<http://www.blisty.cz/art/59208.html>>. ISSN 1213-1792.

⁶ Imaginace starých Řeků, s níž přistupovali ke hvězdám a kometám a jejich pohybu na obloze byla obrovská; hvězdy v nich vzbuzovaly bázeň, byť pro ně na druhou stranu byly přitažlivé. Tato ambivalence se ostatně projevovala i v řecké literatuře – podle tradice se hvězdy účastnily divokých rejů Bakchantek, průvodkyň boha Dionýsa. Muži se nesměli těchto orgií účastnit, neboť jim hrozilo šílenství nebo dokonce smrt – srov. k tomu přiměřeně Sofokles. Antigona. Přeložil Václav Renč. Praha: Dilia, 1968, výstup dvanáctý, antistrofa druhá nebo též překlad J. Krále online: Sofokles. Antigona. Přeložil Josef Král. [online]. Praha : KABINET PRO KLASICKÁ STUDIA Akademie věd České republiky, ODDĚLENÍ ANTICKÝCH TRADIC V ČESKÉ KULTUŘE [cit. 2011-11-17]. Dostupné z: <http://olympos.cz/> a tam uvedená výslovná poznámka překladatele.

⁷ Srov. k tomu Heczko, S. Historie a realita dlouhodobých cyklů. Britské listy [online]. Praha : Občanské sdružení Britské listy, vydáno 27. 6. 2011 [cit. 2011-11-17]. Dostupné z: <<http://www.blisty.cz/art/59208.html>>. ISSN 1213-1792, který v této souvislosti odkazuje na Pojednání o podstatě a bohatství národů od A. Smithe (viz například Smith, A. Pojednání o podstatě a původu bohatství národů. přeprac. vyd. Praha: Liberální institut, 2001. 986 s. ISBN 80-86389-15-4.)

⁸ Srov. k tomu Baker, G. L. a Gollub, J. P. Chaotic dynamics : an introduction. 2. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 1996, 256 s. ISBN 0-521-47685-2.

nahodilé nepravidelnosti, která ovšem může – ostatně jako u všech objektů nahlížených teorií chaosu – způsobit jeho zlepšení.

Pokud jsem tuto subkapitolu nazval jako teorii dlouhých vln, učinil jsem tak s odkazem na dílo jednoho z ekonomů (národohospodářů), jenž s cyklickou teorií v ekonomii pracoval – Nikolaie Dmitrijewitsche Kondratjewa. Byl to právě on, kdo přišel s teorií dlouhodobých hospodářských cyklů. Předpokládal, že každých 40 až 70 let dochází k obnově používaných technologií, což vede ke společenským změnám. J. A. Schumpeter v této souvislosti hovoří o teorii inovací. Podle teorie inovací zásadně platí, že má-li být určitá inovace účinná, musí v sobě zahrnovat i inovace nižšího řádu.⁹

Na základě právě vedeného, i s ohledem na současný ekonomický vývoj, učiním tedy dílčí závěr – odhlédnuto od jakékoliv filozoficko-politické determinace – v tom směru, že lze připustit nazírání ekonomiky ve vztahu k cyklickému vývoji,¹⁰ kdy cyklus z povahy sebe sama předpokládá střídání vzestupné a sestupné fáze, včetně opakování samotných sekvencí.¹¹

3. MEDIÁLNÍ VS. ODBORNÝ VS. VEŘEJNOSPRAVNÍ (POLITICKÝ) DISKURS POJÍMÁNÍ PRÁVA

Od chvíle, co se aktivně zabývám právem (jako profesí) jsem si povšiml, že prezentace práva, resp. vnímání jeho problémů je poněkud rozdílná. Příkladů můžeme nalézt více než dost. My se zaměříme na tento rozdílný diskurs právě na příkladu novelizované úpravy soudních poplatků provedené zákonem č. 218/2011 Sb. Ministr spravedlnosti Jiří Pospíšil při svém vystoupení na půdě Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky¹² k této úpravě mimo jiné

---

⁹ Srov. k tomu Heczko, S. Historie a realita dlouhodobých cyklů. Britské listy [online]. Praha : Občanské sdružení Britské listy, vydáno 27.6.2011 [cit. 2011-11-17]. Dostupné z: <<http://www.blisty.cz/art/59208.html>>. ISSN 1213-1792.

¹⁰ Jsem si přitom vědom toho, že i tento obecný závěr nemusí být obecně přijímán.

¹¹ Srov. k tomu Sirůček, P. Historické mezníky zkoumání ekonomických cyklů. Marathon, 2007, č. 4 [online]. Praha : Otevřená společnost příznivců časopisu MARATHON, [cit. 2011-11-17]. Dostupné z: <http://valencik.cz/marathon/07/Mar0704.htm#_Toc169660251> ISSN 1211-8591.

¹² Srov. stenografický zápis Společné česko-slovenské digitální parlamentní knihovny : Stenografický zápis 14. schůze Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky 2010 – doposud, ze dne 22. března 2011 [databáze online]. Praha (Česko) : Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, 1995 – 2011 [citováno 17. 11. 2011]. Dostupné z URL <<http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/014schuz/s014104.htm#r8>>.

vedl, že k poslednímu zvýšení soudních poplatků došlo před více než deseti lety, nadto podle pana ministra zmíněná právní úprava zamezí zneužívání soudnictví jako služby státu k podávání šikanozních žalob¹³ a neúměrnému prodlužování soudních řízení.

V důvodové zprávě ke zkoumanému zákonu¹⁴ se zvláště v souvislosti s takzvaným individuálním osvobozením podle § 138 o.s.ř.¹⁵ (to je ten typ osvobození, jemuž se budeme podrobně věnovat níže) ještě doplňuje, že soud by měl osvobodit účastníka řízení od soudních poplatků jen zčásti, a to ještě pouze výjimečně, jestliže jsou proto zvláště závažné důvody – „[t]ato změna je [podle důvodové zprávy] motivována snahou o to, aby se účastník, který nemá dostatek prostředků na zaplacení soudních poplatků v plné výši, podílel alespoň drobnou částkou (...) na nákladech soudního řízení. Soudní poplatky mají mít zejména regulační funkci. U osob s velmi malými příjmy je třeba výši soudních poplatků moderovat, avšak pro zachování odpovědnosti při podávání návrhů by se i tyto osoby měly na řízení nějak finančně podílet, a pouze jsou-li proto zvláště závažné důvody lze navrhovatele osvobodit od soudních poplatků zcela. Existence zvláště závažných důvodů musí být zdůvodněna v rozhodnutí.“ V podobném duchu, jako je právě zmiňovaný diskurs politický (resp. veřejnosprávní) se přitom nese i mediální prezentace celé věci. Ta nad rámec uvedeného zdůrazňuje, že zmiňovaná novela nebude znamenat odepření práva na spravedlivý proces nejchudším, neboť podle pana ministra „mají sociálně slabí možnost požádat o odpuštění poplatků a hojně toho využívají (...). [Novela by také měla] motivovat lidi, aby ulehčili soudům a spory řešili mimo ně, například pomocí mediátorů.“¹⁶

---

¹³ A to zejména šikanozních žalob domáhajících se náhrady škody za nesprávný úřední postup či rozhodnutí.

¹⁴ Srov. k tomu sněmovní tisk č. 269/0, 6. volební období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, 2010 – doposud, důvodová zpráva – II. Zvláštní část, K Čl. IV, K bodům 4 a 5.

¹⁵ Zde jen pro úplnost připomínám, že právní řád rozeznává v tomto ohledu tři typy osvobození. Věcné a osobní osvobození je upraveno zákonem č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o soudních poplatcích“), a to konkrétně v jeho § 11. Zde se vymezují jednak typy řízení (například řízení ve věcech volebních) a jednak subjekty (jako například navrhovatel nařízení předběžného opatření podle § 76b o.s.ř.), jež jsou definovány – jak vidno – relativně neurčitě. Naproti tomu při individuálním osvobození od soudních poplatků se – lhostejno o jaký typ řízení jde a o jaký druh subjektu stíhaného poplatkovou povinností se jedná – posuzují sociální poměry toho, kterého účastníka stíhaného poplatkovou povinností individuálně. Přitom samozřejmě platí, že přednost má osvobození podle zákona o soudních poplatcích.

¹⁶ Po úpravě citováno podle: Soudní poplatky se zvýší, Sněmovna přehlasovala Senát. Novinky.cz [online]. Poslední modifikace 21. června 2011 [cit. 2011-11-17]. Dostupné z:

Stanovisko odborné veřejnosti k zákonu č. 218/2011 Sb. se vzhledem ke krátké době účinnosti této novely ještě neustálilo, nicméně podle mě lze mít vážné pochybnosti o správnosti některých konkrétních aspektů nové právní úpravy, jakož ostatně i o některých obecných východiscích. Předně by bylo třeba skutečně zvážit, zda opravdu platí veřejnou správou, resp. medii proklamovaná skutečnost, zda účastníci řízení, jímž bylo přiznáno osvobození od soudních poplatků podle § 138 o.s.ř. jsou skutečně ti, kdo podávají šikanózní žaloby či ti, kdo vyvolávají zbytečná soudní řízení jen proto, aby nemuseli (alespoň krátkou dobu) respektovat – nahlíženo obecně přijímanými kritérii mravnosti – spravedlivé uspořádání společenských vztahů.¹⁷ Osobně si myslím, že tomu tak není. Naopak je podle mě otázkou, zda-li se touto novelou ještě více nevzdalujeme cíli plynoucímu z mezinárodněprávních závazků, a sice potřebě zajistit takzvanou bezplatnou právní pomoc.¹⁸ Ta je podle mezinárodních kritérií pojímána poměrně velmi široce. Zahrnuje nejen možnost nemajetného být v řízení před soudem zastoupen na náklady od něj odlišného subjektu, zpravidla státu,¹⁹ ale v podstatě veškerou právní pomoc – tzn. například komunikaci s úřady, sepisování různých žádostí, podání, smluv atp. Smyslem takto koncipované právní pomoci totiž není „jen“ poskytnout zázemí nemajetnému pro překonání konkrétní nepříznivé situace, ale smyslem pomoci je takovému člověku – povětšinou ohroženému sociálním vyloučením – umožnit návrat ke společensky smysluplné aktivitě.²⁰ Takto komplexní pojetí právní pomoci u nás neexistuje a je otázkou, zda při tendenci nastoupené zákonem č. 218/2011 Sb. k realizaci takto široce pojatého konceptu pomoci někdy dojde. Zatím poslední pokus v tomto směru pochází ze začátku tohoto roku (únor 2011). Jedná se o návrh věcného záměru

---

<<http://www.novinky.cz/domaci/236908-soudni-poplatky-se-zvysi-snemovna-prehlasovala-senat.html>>.

¹⁷ Zde je podle mě nutné upozornit, že – viděno mým subjektivním pohledem – vedení soudního sporu skutečně velmi často neslouží k nápravě bezpráví, ale naopak k jeho prodlužování. Justice zkrátka mnohým pomáhá, aby se na sebe dlouho nemuseli podívat do zrcadla ...

¹⁸ Srov. k tomu například Doporučení č. R (93) o efektivním přístupu k právu a justici pro velmi chudé přijaté Výborem ministrů Rady Evropy či článek 47 Listiny základních práv Evropské unie či Rezoluce Výboru ministrů Rady Evropy č. (78) 8 o právní pomoci a poradenství – srov. k tomu blíže například Škop, M. Státem zajišťovaná právní pomoc. Právní fórum, 2005, č. 8, příloha Via Iuris, 2005, č. 3, 49 – 56. ISSN 1214-7966.

¹⁹ Proto v této souvislosti není správné hovořit o bezplatné právní pomoci, neboť tato v podstatě nikdy není bezplatná.

²⁰ Parafrazováno podle Škop, M. Státem zajišťovaná právní pomoc. Právní fórum, 2005, č. 8, příloha Via Iuris, 2005, č. 3, 49 – 56. ISSN 1214-7966.

zákona o zajištění právní pomoci.²¹ Věcný záměr zákona počítá s tím, že právní pomoc by se poskytovala na dvou úrovních – základní a rozšířená. Základní úroveň by byla poskytována minimálně jedním poskytovatelem v rámci „územních oblastí“,²² a to v souladu se zákonem o veřejných zakázkách. Podle záměru zákona by o nároku na základní pomoc rozhodoval sám její poskytovatel, který by za ni slovy dostupných materiálů mohl vybírat „regulační poplatek“. O nároku na rozšířenou právní pomoc by rozhodoval sám orgán, před kterým by se vedlo předmětné řízení. Rozšířená právní pomoc by byla podle záměru zákona jejím poskytovatelům – tzn. advokátům, neziskovým organizacím, vysokým školám právnického směru, poradcům a dalším osobám – hrazena z veřejných rozpočtů. Rozšířená právní pomoc by byla poskytována v řízení před soudy i správními orgány. Navrhovaná právní úprava má především sjednotit dosavadní roztržštěnou právní úpravu (tzn. doposud samostatnou úpravu v rámci jednotlivých procesních předpisů). S věcným návrhem zákona vyjádřilo nesouhlas Ministerstvo financí České republiky, a to s ohledem na jeho finanční náročnost. Návrh byl vládě předložen i přes tuto výhradu ministerstvo financí ...

Vrátíme-li se v těchto souvislostech zpět k zákonu č. 218/2011 Sb., resp. k § 138 o.s.ř. a shrneme-li shora uvedené, tedy to, že soudní poplatky byť třeba v soudem moderované podobě zaplatí v podstatě každý účastník řízení, kdy vysvětlením pro tuto úpravu (to je pro reálně patrně neexistující možnost osvobodit účastníka řízení od soudních poplatků zcela) je jednak záměr, aby účastník řízení byl na svém sporu více zainteresován a jednak očekávání, že společně s úpravou zákona o soudních poplatcích dojde ke zvýšení příjmů státního rozpočtu o 300 až 400 mil. Kč (v roce 2009 přitom stát na soudních poplatcích získal částku asi ve výši 825 mil. Kč),²³ pak se nezbývá ptát, jak tato úprava koreluje se závazkem České republiky zpřístupnit svět práva a spravedlnosti sociálně slabým nejen ve chvíli, kdy musí odvracet je přímo ohrožující negativní situaci, ale dokonce též ve chvíli, kdy případná právní pomoc může „jen“ pozitivním způsobem ovlivnit jejich život. V již několikrát zmiňované důvodové zprávě k zákonu č. 218/2011 Sb. ani v příslušných parlamentářiích se přitom nikde nedočteme, jakou částí (alespoň přibližnou) se ona úprava § 138 o.s.ř. má podílet na onom očekávaném příjmu ve výši

---

²¹ Materiály k tomuto návrhu jsou dostupné online v Knihovně připravované legislativy: Knihovna připravované legislativy [online databáze]. Úřad vlády České republiky, ve spolupráci s VUMS Legend, s. r.o. a SYSNET s.r.o., 2000 – 2007 [cit. 2011-11-17]. Dostupné z: <<http://eklep.vlada.cz/eklep/page.jsf>>.

²² Co se myslí „územní oblastí“ není ve veřejně dostupných materiálech definováno.

²³ Citováno podle důvodové zprávy k zákonu č. 218/2011 Sb. – srov. sněmovní tisk č. 269/0, 6. volební období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, 2010 – doposud, důvodová zpráva – I. Obecná část.

300 až 400 mil. Kč. Nikde se rovněž nesetkáme ani s tvrzením (natož pak tvrzení jakkoliv podloženým), že by soudci užívali úplné osvobození od soudních poplatků nad míru či jiným neadekvátním způsobem.²⁴ Konečně se nelze nepozastavit nad logikou legislativní techniky, kterou zákonodárce v tomto případě zvolil. Ustanovení § 138 o.s.ř. doposud vycházelo z toho, že při splnění zákonem stanovených podmínek, lze účastníka řízení osvobodit od soudních poplatků zcela nebo zčásti. Zmíněnou novelou bylo slovo „zcela“ vypuštěno, a to se zdůvodněním výše podaným. V důvodové zprávě se ovšem dočteme, že úplné osvobození ani při současném znění § 138 o.s.ř. není zapovězeno. Jaký by byl potom ale smysl celé změny, když by podle důvodové zprávy vlastně mělo vše zůstat při starém, neboť i před účinností zákona č. 218/2011 Sb. samozřejmě platilo, že osvobození od soudních poplatků (byť i jen částečné) bylo krokem výjimečným, když ho musely odůvodňovat poměry osvobozovaného účastníka řízení? Ony poměry se přitom posuzovaly – což považuji za učebnicovou notoriету – velmi komplexně. Může být za této situace důvodová zpráva považována za interpretační vodítko, jde-li vlastně zjevně proti logice celé novely (alespoň, co se § 138 o.s.ř. týká)?

3.1 USTANOVENÍ § 138 O.S.Ř. VE ZNĚNÍ ZÁKONA Č. 218/2011 SB. V KONTEXTU DALŠÍCH USTANOVENÍ OBČANSKÉHO SOUDNÍHO ŘÁDU

Ustanovení § 138 o.s.ř. mělo a má zásadní význam k některým významným skutečnostem předpokládaným Občanským soudním řádem v jeho dalších ustanoveních. Jedná se zejména o § 30 o.s.ř., podle něhož účastníku řízení, u něhož jsou podmínky (předpoklady), aby byl osvobozen od soudních poplatků podle § 138 o.s.ř., ustanoví soud právního zástupce. Dále jde kupříkladu o § 141 o.s.ř., podle něhož soud po účastníku řízení bude požadovat náhradu nákladů za – v jeho prospěch – provedený důkaz, nebyl-li ovšem tento účastník osvobozen od soudních poplatků. A konečně podle § 148 o.s.ř. stát má podle výsledku řízení proti účastníkům řízení právo na náhradu nákladů řízení, kterou platil, pokud u nich nejsou podmínky (předpoklady) pro osvobození od soudních poplatků. Zaměříme-li se na dikci vybraných ustanovení Občanského soudního řádu souvisejících s § 138 o.s.ř. lehce odhalíme, na první pohled viditelný

---

²⁴ Pro úplnost je přitom nutno uvést, že stejné restrikce se dočkalo též ustanovení § 36 odst. 3 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů – v tomto případě zejména ve znění zákona č. 303/2011 Sb. (dále jen „s.ř.s.“). I v důvodové zprávě k tomuto zákonu (srov. sněmovní tisk č. 319/0, 6. volební období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, 2010 – doposud, důvodová zpráva – II. Zvláštní část, K Čl. I, K bodům 18 a 19) se dočteme, že pro futuro by soud měl účastníka osvobodit od soudních poplatků jen zčásti, byť podle důvodové zprávy (stejně jako v důvodové zprávě k zákonu č. 218/2011 Sb., srov. shora) ani úplné osvobození i po této novele není zcela, ve zvlášť výjimečných případech vyloučeno. Stejně jako u Občanského soudního řádu je zde jako důvod uvedená nutnost aktivizace a odpovědnosti i u nejchudších účastníků řízení.

rozdíl. Zatímco § 30 a § 138 o.s.ř. předpokládají, že se (ne)budou aplikovat, tehdy když (ne)budou splněny předpoklady (podmínky) pro osvobození od soudních poplatků podle § 138 o.s.ř., ustanovení § 141 o.s.ř. na zmíněné předpoklady (podmínky) pro osvobození neodkazuje, ale přímo konstatuje, že byl účastník od soudních poplatků osvobozen. Tato jazyková nuance byla v literatuře²⁵ vykládána (ještě před účinností zákona č. 218/2011 Sb.) tak, že účastník řízení, chtěl-li využít benefícia § 141 o.s.ř., musel o osvobození aktivně požádat (soud tedy nemohl sám od sebe zkoumat, zda-li účastník řízení nesplňoval právě ve vztahu k povinnosti uložené § 141 o.s.ř. předpoklady podle § 138 o.s.ř.) a muselo o něm být rozhodnuto, a to tak, že účastník byl osvobozen alespoň zčásti. Z toho bylo dovozováno (tedy opět před účinností zákona č. 218/2011 Sb.),²⁶ že požádal-li účastník řízení o osvobození od soudních poplatků podle § 138 o.s.ř., měl soud ony poměry účastníka zmiňované v § 138 o.s.ř. poměřovat nejen výší samostatného soudního poplatku, ale rovněž „únosností“ záloh na dokazování ve smyslu § 141 o.s.ř.

Co se však stane ve chvíli, kdy za účinnosti zákona č. 218/2011 Sb. lze v zásadě účastníka řízení osvobodit toliko zčásti – přitom předpokládám, že ta část, kterou účastník bude muset na soudních poplatcích zaplatit, bude dosahovat výše nikoliv zcela zanedbatelné (například symbolická 1 Kč atp.) – a od této části se za pomoci násobků určí výše záloh na důkaz? Nemusím snad příliš zdůrazňovat, že ve svém důsledku mi jde o situaci, kdy budeme muset dosáhnout výchovné výše soudního poplatku, ovšem tím způsobíme, že pro účastníka bude nedosažitelná povinnost uhradit zálohu na důkaz. Je takováto situace v souladu se závazkem České republiky umožnit i sociálně slabým přístup ke spravedlnosti?

4. ZÁVĚRY

Ve svém příspěvku jsem se snažil ukázat, že legislativní změny posledních let jsou často činěny pod vlivem faktorů, jež by tu, kterou oblast práva neměly determinovat (tedy konkrétně, že by například vývoj ekonomického cyklu neměl mít vliv na lidskoprávní standardy a na právo na spravedlivý proces). V příspěvku docházím rovněž k závěru, že odborná témata nejsou příslušnými normotvornými orgány veřejné moci dostatečně zkoumána, natož aby byla srozumitelně, ovšem na patřičné odborné úrovni, komunikována s veřejností. Zůstává pak v této souvislosti otázkou do jaké míry (a zda vůbec) jsou tyto „externality“ podmíněny liberálním smýšlením, jež je prostoupeno velkou částí našich elit (a to i těch, které se v rámci mediálního světa takto neprezentují, resp. nejsou takto vnímány).

---

²⁵ Srov. k tomu Lavický, P. Záloha na náklady dokazování v českém civilním procesu. Právní fórum, 2009, č. 12, 500 – 518. ISSN 1214-7966.

²⁶ Srov. k tomu Lavický, P. Záloha na náklady dokazování v českém civilním procesu. Právní fórum, 2009, č. 12, 500 – 518. ISSN 1214-7966.

Budiž přitom zdůrazněno, že celý problém nestavím jako poměřování toho, který z ekonomických směrů je lepší nebo horší. Naopak. V souladu s onou cyklicitou celou věc vnímám spíše tak, že ekonomické koncepty vlastní dnešnímu modernímu světu se přirozeně střídají, kdy každý z nich má sice své priority, ovšem s ohledem na značnou i kulturní blízkost některých částí světa se od sebe v důležitých otázkách neliší.

Literature:

- Baker, G. L. a Gollub, J. P. Chaotic dynamics : an introduction. 2. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 1996, 256 s. ISBN 0-521-47685-2.
- Heczko, S. Historie a realita dlouhodobých cyklů. Britské listy [online]. Praha : Občanské sdružení Britské listy, vydáno 27.6.2011 [cit. 2011-11-17]. Dostupné z: <<http://www.blisty.cz/art/59208.html>>. ISSN 1213-1792.
- Knihovna připravované legislativy [online databáze]. Úřad vlády České republiky, ve spolupráci s VUMS Legend, s. r.o. a SYSNET s.r.o., 2000 – 2007 [cit. 2011-11-17]. Dostupné z: <<http://eklep.vlada.cz/eklep/page.jsf>>.
- Lavický, P. Záloha na náklady dokazování v českém civilním procesu. Právní fórum, 2009, č. 12, 500 – 518. ISSN 1214-7966.
- Lavický, P. Zmeškání účastníka a fikce dispozičních procesních úkonů. Právní fórum, 2009, č. 10, s. 401 – 413, ISSN 1214-7966.
- Sirůček, P. Historické mezníky zkoumání ekonomických cyklů. Marathon, 2007, č. 4 [online]. Praha : Otevřená společnost příznivců časopisu MARATHON, [cit. 2011-11-17]. Dostupné z: <http://valencik.cz/marathon/07/Mar0704.htm#_Toc169660251> ISSN 1211-8591.
- Smith, A. Pojednání o podstatě a původu bohatství národů. přeprac. vyd. Praha: Liberální institut, 2001. 986 s. ISBN 80-86389-15-4.
- Sofokles. Antigona. Přeložil Václav Renč. Praha: Dilia, 1968, 51 s.
- Sofokles. Antigona. Přeložil Josef Král. [online]. Praha : KABINET PRO KLASICKÁ STUDIA Akademie věd České republiky, ODDĚLENÍ ANTICKÝCH TRADIC V ČESKÉ KULTUŘE [cit. 2011-11-17]. Dostupné z: <<http://olympos.cz/>>.
- Soudní poplatky se zvýší, Sněmovna přehlasovala Senát. Novinky.cz [online]. Poslední modifikace 21. června 2011 [cit. 2011-11-17]. Dostupné z: <<http://www.novinky.cz/domaci/236908-soudni-poplatky-se-zvysi-snemovna-prehlasovala-senat.html>>.
- Škop, M. Státem zajišťovaná právní pomoc. Právní fórum, 2005, č. 8, příloha Via Iuris, 2005, č. 3, 49 – 56. ISSN 1214-7966.
- Sněmovní tisk č. 269/0, 6. volební období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, 2010 – doposud, důvodová zpráva – II. Zvláštní část, K Čl. IV, K bodům 4 a 5.
- Sněmovní tisk č. 319/0, 6. volební období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, 2010 – doposud, důvodová zpráva – II. Zvláštní část, K Čl. I, K bodům 18 a 19.

- Stenografický zápis Společné česko-slovenské digitální parlamentní knihovny : Stenografický zápis 14. schůze Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky 2010 – doposud, ze dne 22. března 2011 [databáze online]. Praha (Česko) : Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, 1995 – 2011 [citováno 17. 11. 2011]. Dostupné z URL <<http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/014schuz/s014104.htm#r8>>.
- Šimáčková, K. – Koláčková, J. Právo na spravedlivý proces prostoru Evropských společenství. Právní fórum, 2005, č. 11, s. 421 – 430, ISSN 1214-7966.

Contact – email

110303@mail.muni.cz